

ویژگی‌های نثر مطبوعاتی در دوره مشروطه

فائزه جنیدی*

نوبین چاپی جهان: در بلژیک در سال به نام Le Wettlijcke Eijdyne در سال ۱۶۰۵ و در سال ۱۶۱۵ روزنامه هفتگی فرانک فورتر ژورنال در آلمان و ۷ سال بعد در سال ۱۶۲۲ اولین روزنامه انگلستان مرکوریوس بریتانیوس - Mercurius Brita- nius منتشر گردیدند. در سال ۱۶۳۱ در فرانسه روزنامه گزت دو فرانس Gazette de France بود که مدیر فرانسوی آن رنودو با پی بردن به اصول روزنامه‌نگاری جدید طرحی نو در صنعت روزنامه‌نگاری پدید آورد. (با تلخیص از کتاب تاریخ مطبوعات ایران و جهان، صص ۴۷ تا ۵۵)

نخستین روزنامه خاورمیانه در سال ۱۸۲۸ همزمان با سلطنت محمدعلی پاشا در مصر منتشر شد و نامش «الوقایع المصریه» بود. سه سال پس از آن روزنامه‌ای ترکی به نام «تقویم وقایع» منتشر گردید و هشت سال بعد در ایران روزنامه «کاغذآخبار» (ترجمه کلمه News paper) به اهتمام میرزا صالح شیرازی یکی از نخستین دانشجویان اعزامی به اروپا انتشار یافت.

اکنون می‌پردازیم به تاریخچه روزنامه در ایران و معرفی روزنامه‌هایی که به وجود آورنده مطبوعات ایران امروز گشتند: تاریخ مطبوعات ایران به دو دوره روزنامه‌نگاری در ایران باستان و روزنامه‌نگاری معاصر تقسیم می‌گردد: روزنامه‌نگاری قدیم ایران به دوره داریوش کبیر می‌رسد و روزنامه‌نگاری به معنای امروز آن به زمان محمدشاه قاجار که روزنامه‌های مهم ایران از آن تاریخ تا مدتی پس از مشروطه را معرفی خواهیم نمود. (تاریخ روزنامه‌نگاری کتیبه‌ای و باستانی در حوزه کاری ما نیست؛ برای اطلاع از آن دوره به تاریخ مطبوعات ایران و جهان، صص ۳۷

این مقاله چنان که از نامش برمی‌آید به بررسی ویژگی‌های نثر مطبوعات در دوره مشروطه پرداخته است و آنها را از نظر جمله و افعال، واژگان بیگانه و غیر فارسی، کنایات، صفت‌ها، تعارفات متداول آن زمان، نوع مصدر و حروف و ... ارزیابی می‌کند تا عموم پژوهشگران با سبک نوشتاری مطبوعات آن دوره که از نظر تاریخ ادبی ما بسیار حائز اهمیت است و پیشتاز روزنامه‌نگاری مطبوعات ایران است، آشنا شوند.

مقدمه

در تعریف روزنامه باید گفت؛ نشریه‌ای است که به طور مرتب و منظم تهیه، چاپ و پخش می‌شود و بی‌هیچ قید و شرطی در دسترس مردم قرار می‌گیرد و برای روشن ساختن افکار مردم به نشر اخبار و اطلاعات در زمینه‌های گوناگون و انتقاد و صلاح‌اندیشی در امور عمومی می‌پردازد.

قدیمی‌ترین نشریه‌ای که در جهان منتشر گردیده روزنامه‌ای بوده است موسوم به آکتا سناتوس Acta Senatus که در زمان ژول سزار امپراطور روم منتشر می‌گردیده و شامل مذاکرات مجلس سنا بوده است. همراه با انتشار این روزنامه روزنامه دیگری نیز به نام آکتا دیورنا در روم منتشر می‌شد. این روزنامه‌ها اختصاص به مشاهیر و رجال شهر داشته و فقط یک نسخه از آن در معرض دید مردم قرار می‌گرفته است. روزنامه‌های رومی دارای مطالب جامعی بوده‌اند و انتشار آنها تا انقراض روم غربی مرتباً صورت می‌گرفته است ولی اکنون اثری از آنها باقی نمانده است. بعد از روم کشور چین بود روزنامه‌ای در سال ۸۳۴ به نام «کین بال» به صورت ماهیانه و تینگ پائو در سال ۹۱۱. اما روزنامه‌های

یک سال پس از انقلاب (۱۲۸۶ - ۱۹۰۷) هشتاد و چهار روزنامه در ایران منتشر می‌شد، نفوذ این روزنامه‌ها بر افکار عمومی به قدری بود که میرزا آقاخان کرمانی و جهانگیرخان صوراسرافیل دو تن از روزنامه‌نگاران نامی آن روزگار توسط محمدعلی شاه قاجار به جوخه اعدام سپرده شدند

الی ۴۵ رجوع نمایند) - جراید دیگر به تدریج انتشار یافتند. (از نیما تا ... فصل چهارم -

ص ۵۰)

ما در این مقاله به بررسی مشخصات سبکی روزنامه‌های دوره مشروطه می‌پردازیم در کل در تعریف ویژگی‌های سبک نوشتاری دوره مشروطه باید گفت:

نثر این دوره در مجموع نثری بود مبتنی بر ساده‌نویسی. دیگر درازگویی‌ها و مسجع‌نویسی‌ها و انواع صنایع زیبا و نازیبای بدیعی در نثر آمیختن و اندک معنی را با بسیار بافتن کلمات و مفصل‌نویسی، پر جلوه دادن جایگاهی نداشت و ادبیات تنها برای قشر خاصی از جامعه به نام امیر و وزیر و چون اینان نوشته نمی‌شد بلکه همه آحاد جامعه را در بر می‌گرفت. همان‌گونه که پیشتر اشاره شد قائم‌مقام فراهانی و پیشگامان تفکر تجددطلبی و آزادی‌خواهی که اولین سلاحشان قلم بود آغازگر نوع دیگری از نوشتار شدند؛ مثلاً نوشته‌های امیرکبیر بسیار ساده و بی‌تکلف بود. در مجموع

بازار روزنامه‌ها در آستانه انقلاب مشروطه رونق گرفت. رنه گروسه یکی از خاورشناسان می‌نویسد: «رستاخیز ملت ایران در آغاز قرن بیستم رستاخیز ادبی بود که بیشتر از طریق روزنامه‌ها متجلی گردید.» (رنه گروسه، ایران و نقش تاریخی آن، ترجمه: غلامعلی سیار)

یک سال پس از انقلاب (۱۲۸۶ - ۱۹۰۷) هشتاد و چهار روزنامه در ایران منتشر می‌شد، نفوذ این روزنامه‌ها بر افکار عمومی به قدری بود که میرزا آقاخان کرمانی و جهانگیرخان صوراسرافیل دو تن از روزنامه‌نگاران نامی آن روزگار توسط محمدعلی شاه قاجار به جوخه اعدام سپرده شدند. فشار بر روزنامه‌ها در دوران رضاشاه نیز ادامه پیدا کرد، در این دوران هم میرزاده عشقی و فرخی یزدی بر سر این کار جان باختند. درخشان‌ترین دوران مطبوعات ایران، دهه ۱۳۲۰ بود که فضای باز سیاسی رشدی بی‌سابقه را در روزنامه‌ها پدید آورد. تنها در طول سال‌های ۲۰ تا ۲۶ تعداد ۴۶۴ نشریه منتشر می‌شد که ۴۳۳ عنوان به فارسی و بقیه به زبان‌های ارمنی، ترکی، کردی، انگلیسی، فرانسوی، روسی و لهستانی بود. (ال ول ساتن و دیگران، ادبیات نوین ایران، ترجمه یعقوب آژند، ۱۳۶۳، ص ۲۳۱)

در مجموع باید گفت: تا پیش از مشروطیت، روزنامه‌نویسی به معنای امروزی در ایران معمول نبوده و اوراقی که به نام روزنامه انتشار می‌یافت، در انحصار دولت و دربار بوده است. با طلوع مشروطیت در سال ۱۲۸۵. ش روزنامه و روزنامه‌نویسی عمومی و ملی باب شد و روزنامه‌های بسیاری در تهران و شهرستان‌ها انتشار یافت و روز به روز بر تعداد آنها افزوده شد. بعد از کودتای محمدعلی شاه و به توپ بستن مجلس، روزنامه‌ها همه تعطیل شدند. پس از فتح تهران و بازگشت مشروطه و آزادی، بازار جراید و مطبوعات بار دیگر رونق گرفت. در مدت ده سالی که از محرم شوم ۱۳۲۰ ق. (دی ۱۲۹۰ ش) و بر انداختن مجلس دوم تا کودتای اسفند ۱۲۹۹ گذشت، روزنامه‌ها اغلب در حال توقیف به سر می‌بردند. از جمله در اسفند ۱۲۹۷ که کابینه مستوفی‌الممالک بر سر کار بود، کلیه جراید به طور دسته‌جمعی توقیف شدند و تنها روزنامه نیمه رسمی ایران دایر بود. تا آنکه روز اول بهمن ۱۲۹۷ روزنامه رعد به مدیریت سید ضیاءالدین طباطبایی و بعد

می‌توان گفت نثر این دوره شکل بازسازی شده همان نثر ساده و مرسل قدیم (سده ۴ و ۵ هجری) است و همانند نثر ساده قدیم عناصر آن از زبان محاوره‌ای مردم اخذ شده است. مفردات و ترکیبات ساده، جمله‌های کوتاه و در اکثر موارد بدون حذف فعل، مثل‌های سایر در زبان مردم متوسط، تکیه کلام‌های کوچک و بازار، از بارزترین ویژگی‌های نثر سال‌های قبل از انقلاب مشروطه است و در جای‌جای نوشته‌های این دوره به «ساده‌نویسی» تأکید شده است.

تاریخ‌نگاران و نویسندگان ایران دو عامل مهم را سبب این ساده‌نگاری می‌دانند. یکی ارتباط ایرانیان با کشورهای اروپایی و دیگر تأسیس روزنامه و رواج روزنامه‌نویسی (انواع نثر فارسی ص ۵۵۶). و اینک بعضی از ویژگی‌های نثر مطبوعاتی این دوره:

واژگان عربی:

واژگان عربی و فارسی چنان در هم تنیده شده‌اند که جدا کردن آنها از هم تقریباً غیر ممکن است اما از زمانی که نثر فنی و مصنوع در زبان فارسی شکل گرفت، ادب فارسی با واژگان عربی روانی خود را از دست داد و تا قرن‌ها بعد به همین شکل باقی ماند. امروز کلمات غیر رایج عربی در فارسی استفاده نمی‌شود و کاربرد آن از نظر ادبی شایسته نیست، اما در دوره‌های متوالی کلمات سخت و نا زیبای عربی برای تسجیع و ترصیح کلام به کار گرفته شد و این کلمات با آمیختن با زبان ترکی در دوره‌های بعدی معجونی را آفریدند که نزدیک بود جام شوکران زبان فارسی گردد اما با شروع ارتباط نویسندگان و روشنفکران ایرانی با کشورهای پیشرفته اروپایی که این زمان واژه ملل متمدن را از آن خود ساخته بودند، و دیدار نوع زندگی و دموکراسی موجود در آن کشورها و مقایسه آنها با ایران که تمدن چندین هزار ساله‌اش را به رضای خاطر ملوکانه پادشاهان و خدانشناسان مدعی دینداری و جهل عامه تباه ساخته بود؛ نثر فارسی به گونه‌ای دیگر پایه‌ریزی

شد. این بار نه برای فضل فروشی درباری که برای سخن گفتن برای مردم و به زبان آنها بود و این گونه نثر ساده شکل گرفت، که این سادگی در نثر مطبوعاتی بیشتر دیده می‌شد با این حال کلمات عربی هنوز در این دوره دیده می‌شوند:

از همه جا مقطوع الرجاء بوده ... (ایران - نمره ۱۰۲۹ - ص ۴۱۵۱)

مقارن روز چهاردهم شهر شوال المکرم بود. (ایران - نمره ۱۰۲۹ - پاراگراف دوم - ص ۴۱۳۷)
(استفاده از واژه شهر به جای ماه و صفت مکرم با ال تعریف عربی برای شوال)

یک ثوب خرقه ترمه بطانه خز از ملابس خاصه و خلع مهر شعاع مخصوصه ... (ایران - نمره ۷۰۵ - ص ۱ - ص ۲۸۳۷)
مدافع خلاف‌کاری‌های کابینه اختیارات تامه نموده تناقض

۳۹۴ - ص ۲۰۶۵) مثلاً در اینجا فعل مرکب مسبوق بودن را داریم که دیگر کمتر به کار می‌رود:

و آنچه راحت آسایش جمیع ملت ایران است فراهم آید چه که ایوم ترقی هر مملکت بسته به افتتاح مدارس و ازدیاد معارف است. (روزنامه ثریا - ص ۴ - ش ۳)

اگر در هر جای دنیا در این سنوات اخیر به محبت ذات‌البین مسلمانان و آرامنه خللی رسیده باشد مسلمین و آرامنه ایران در هیچ دوره جز راه وفاق و داد نیموده‌اند و خصوصاً در این انقلابات اخیر همیشه یکدیگر را به نظر برادران وطنی دیده و از کمک و همراهی باهم دقیقه‌ای فرونگذاشته‌اند. (روزنامه صور اسرافیل - ش ۵ - ص ۵)

تتابع کلمات عربی:

روز چهاردهم شهر جمادی‌الآخر مقارن است با اقامه مجلس و استقرار مشروطیت و روزی است که ملت به حقوق خود رسیده و به تمدن و ترقی شروع نمودند. بنابراین روز میمون را عید دانسته و جشن خواهند گرفت. (جهاد اکبر - سال ۱ - ش ۲۱ - پنجشنبه ۱۶ جمادی‌الثانی ۱۳۲۵، انعقاد جشن ملی - کتاب نهضت مشروطیت ایران - مطبوعات اصفهان در انقلاب مشروطیت - ص ۳۷۴)

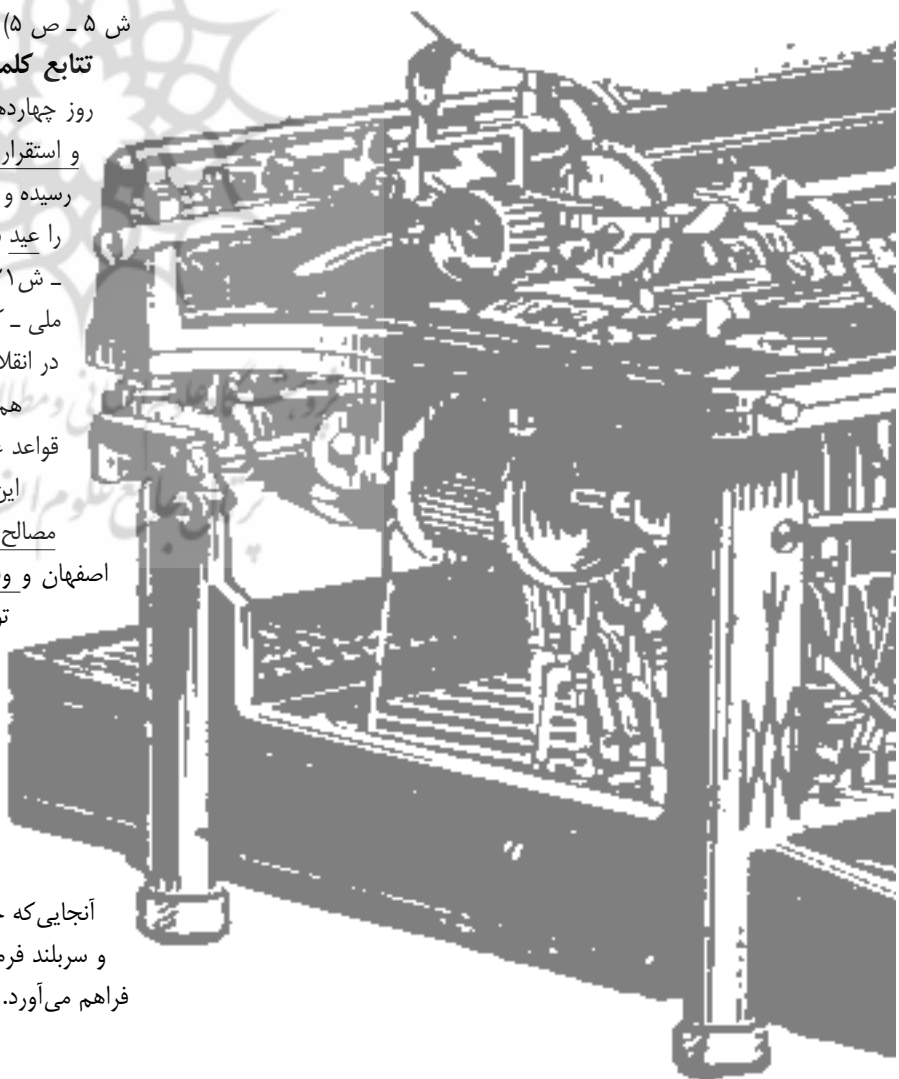
هم تعداد لغات عربی زیاد است و هم شکل بکارگیری قواعد عربی مانند شروع نمودن به چیزی.

این جریده مطلق و آزاد است و از تمامی فواید و مصالح ملت و نتایج و مذاکرات انجمن مقدس ملی اصفهان و وقایع مهمه آن ... و از هر قسم بحث و تنقیه در توسعه دایره اسلامیت و نوامیس شریعت و قواعد تمدن و افکار و آرای ملت عموماً درج می‌شود (روزنامه انجمن مقدس ملی اصفهان - ش ۱ یکشنبه ۲۱ ذیقعه ۱۳۲۴. ق - ص ۱ ص ۹۸ نهضت مشروطیت ایران - مقاله انجمن مقدس ملی اصفهان کودتای محمدعلی شاه)

«تعالوا الی کلمه سواء بینا و بینکم» و آنجایی که خداوند عالم هر وقت که خواست قومی را نیکبخت و سربلند فرماید اسباب آن را به زودی «من حیث لایحتسب» فراهم می‌آورد. (الجناب - سال ۱ - ش ۸ - محرم ۱۳۲۵)

علنی اعمال خود را با اقوال خویش واضح و پرده‌ای را که حایل فطرت از انظار ظاهر بینان بوده است دریده است. (روزنامه ایران نو - مقاله شماره ۲۴۳ - از کتاب تاریخ مطبوعات) تمام شعرا و ادبای سلف و خلف مجبور از تمکین و اطاعت و انقیاد و اعتلاف به استادی وی گردیده‌اند. (ارمغان - ش ۵ - ص ۲۳)

به ترجمه یکی از کتاب‌های اکونومی پلتیک امر و اشارت نمود و فرزندی چون از خیلی وقت پیش به مطالب و تحقیقات این علم مسبوق بود اطاعت فرمایش را از فرایض دانست. (تربیت - نمره

هنوز مأمورین خارجه ما مسلک جابرائه مستبده خود را تغییر نداده و مثل سوابق ایام هر معمولی را جایز دانسته کیف مایشاء اموال و اعراض ایرانی را تصرف می‌کنند! خاصه در بلاد ترک (عثمانی) که عده‌ای قطاع‌الطریق به اسم [قونسل] و [کارپرداز] مانند دزدهای شوارع و طرق بلاد غیر متمدن مردم مسافر و مجاور را می‌چاپند. (ص ۶ ش ۲۷ صوراسرافیل)

استفاده از واژگان بیگانه:

واژه‌های بیگانه منظور کلمات اروپایی هستند که در این دوره وارد زبان فارسی و به ویژه نثر مطبوعاتی شدند. این کلمات اکثراً از زبان فرانسوی و انگلیسی وارد شده‌اند و علت کاربرد آن نبودن کلمه معادل آن در زبان فارسی و یا مرسوم نبودن آن بود، مثلاً ما رئیس جمهور نداشتیم که پرزیدنت را معنی کنیم لاجرم به همان صورت پرزیدنت یا پرسیدنت وارد زبان فارسی شد. یا روزنامه‌نگاری و تهیه گزارش در ایران متداول نبود پس کلمه راپورت به همان صورت وارد شد و بعدها ترجمه شد. (البته لازم به ذکر است که گاهی غرب‌زدگی و نداشتن هویت فرهنگی در روشنفکران ما راه را برای وارد شدن بی‌قید و شرط این لغات هموار کرد که پیکر زبان فارسی را متحمل ضربات شدیدی ساخت) این کلمات در روزنامه‌هایی که خارج از ایران منتشر می‌شد بیشتر به کار می‌رفت. نمونه‌هایی از این واژگان را می‌بینیم:

آنچه از رپورت دیوانه‌خانه‌های بنگال اخبارات بومی می‌نویسند. (حبل‌المتین نمره ۳۲ - ص ۹) کلمه رپورت «report» به معنی گزارش یا به صورت راپورت در مثال زیر:

میرزا رحیم جن‌گیر که سابقاً از راپورتچی‌های مخصوص بود با جمعی دیگر از اهل بغی و فساد تبریز شعبه همان فرقه را در تهران ترتیب دادند. که اعضای رئیس‌اش قاطرچی‌ها و مهترها و فراش‌های درب خانه بودند. (روزنامه صور اسرافیل - ش ۵ - ص ۳)

همان‌گونه که می‌بینید با پسوند «چی» زبان ترکی که صفت‌ساز است به کار رفته. به قول پرسیدنت حضور وی در مجلس پارلمان لازم است. (حبل‌المتین نمره ۱۵ - ص ۴) پرسیدنت همان president انگلیسی به معنی رئیس‌جمهور و پارلمان همان parliment انگلیسی به معنی مجلس شورا است. همان‌گونه که

ملاحظه می‌شود حشوی نیز در بکارگیری مجلس و پارلمان با هم دیده می‌شود.

این گزت از هرگونه اخبار و از سیاسیات و پولیتیک و علم و ادب و دیگر منافع عمومی سخن خواهد گفت. (اختر - ص ۱۵۵ - تاریخ مطبوعات) گزت Gazette به معنی مجله رسمی است. می‌خواهد به هر تهمت و افتزایی باشد به مردم حالی کند که دموکرات‌ها با والا حضرت آقای نایب السلطنه عداوت دارند (روزنامه ایران نو - مقاله ش ۲۴۳)

Democrat طرفدار اصول حکومت ملی و یا عضو حزب دموکرات را گویند؛ و دموکراسی همان حکومت مردم بر مردم یا مردم سالاری است.

جهانگیرخان رئیس قورخانه روانه اروپا گردید که پاره‌ای فابریک‌ها به ایران ببرد و اسلحه تازه که مناسب داند ابتیاع و کونترات نمایند. (اختر ۱۲۹۳ - ص ۴۳۵ - اندیشه ترقی و حکومت قانون) Fabric محصول کارخانه مانند پارچه و جز آن است. کونترات Contract نیز به معنی عقد قرارداد و پیمان بستن می‌باشد.

استخدام صاحب‌منصبان اطریشی، و سوئدی برای قشون و ژاندارم از همین نظر بوده، کنترات و استخدام متخصصین مالی خصوصاً از امریکا... (ناهد - ش ۳ - ص ۹)

به ترجمه یکی از کتاب‌های اکونومی پلتیک امر و اشارت نمود و فرزند وی چون از خیلی وقت پیش به مطالب و تحقیقات این علم مسبوق بود اطاعت فرمایش را از فرایض دانست. (تربیت - نمره ۳۹۴ - ص ۲۰۶۵) Economic به معنی اقتصادی و politic به معنی سیاسی و دیپلماسی است.

ایتال ملت روسیه دست یافتن به دریای آزاد که آن هم سیاسیون آن مملکت به وصول هندوستان تشخیص داده‌اند فرق معامله این‌جاست... (ناهد - ش ۳ - ص ۴) کلمه ایتال همان ایده‌آل امروزی است. (Ideal) به معنی کمال مطلوب و هدف آرمانی.

او اول کسی است که در تهران تأسیس شرق اعظم (فراموش‌خانه = فراماسون) نمود. (حکمت - ش ۹۱۶ - صفحه ۱۰) Freemason یعنی فراموش‌خانه یا فراماسون. و حضرت اشرف صدارت پناهی در طرف راست وداع‌کنان تا

در زبان عربی صفت و موصوف در مذکر و مؤنث با هم مطابقت می‌کنند ولی این ویژگی در زبان فارسی وجود ندارد پس کلمات عربی موجود در زبان فارسی باید از دستور فارسی پیروی کنند اما خیلی اوقات چنین نشده و صفت و موصوف طبق قواعد عربی آمده است

او می‌گوید معنی حیات در داشتن ثروت و لباس‌های فاخر و زر و زیور دلفریب و مود و توالی و امثال اینها نیست، نه دوست من، زن بازیچه نیست، عروسک نیست، زن مخلوقی است که خداوند او را از خمیره لطیف آفریده و وظیفه‌های مشکل بر او تحمیل فرموده است. (بهار - مهرماه ۸۴۳ جلالی - صفر ۱۳۴۰ هجری - ش ۵ - سال ۲ - ص ۲۹)

Mode واژه فرانسوی به معنی رسم، روال، پسند، اسلوب و ... ، Toilette واژه فرانسوی به معنی بزک و خودآرایی مدرسه باید حالت طفلی را که تربیت می‌کند به دقت ملاحظه کرده بر حسب لزوم قطعی حرفتی به او بیاموزد که در برابر سوانح زندگانی و عرصه پر شور و شر دنیا مانند سپاهی دلیر ایستادگی نماید و قائم به ذات باشد این است پداگوژی یک محکوم. (روزنامه بهار - ش ۴ - سال ۲ - ص ۲۵۶) ، پداگوژی pedagogic یعنی آموزش و پرورش

منظور از نشر گزارش «ژورنالچیان» این است که سبب خیرت عموم اهالی مملکت ... (روزنامه ایران - اندیشه ترقی و حکومت قانون - ص ۴۰۲) ژورنال: journal به فرانسه، روزنامه، هفته‌نامه، ماهنامه، فصل‌نامه یا سال‌نامه است (واژه‌یاب - پرتو ج ۲)

ایدال ملی ایران آن یکی پف - اون یکی جرت قوز! از مردهای دیپلمات پیرما «گرنامه» کم‌کم هوا روز کارها یک جورهایی شده و یک بوهایی می‌یاید! درست مثل اوایل ماه مهر یا اول پائیز که بادهایی مخالف شروع به وزیدن و (ش ۲ - ص ۱ - ناهید) کلمه ایدال همان ایده‌آل است که قبلاً ذکر شد. Diplomat سیاستمدار و سفیر سیاسی است.

انتقاد ما متوجه اعمالی است که به منافع عمومی مملکت صدمه بزند. پیکار علیه هرگونه تعدی و متعدی، احترام به شریعت، احترام به سلطنت، ترقی، عدالت، حقانیت، شعار ماست و پروگرام ما (روزنامه وطن - اندیشه ترقی و حکومت قانون - ص ۴۰۱) پروگرام: program، برنامه، دستور کار در آمریکا و سوئد و نوروژ، تدریس مفاسد آلکولیسم را جزو پروگرام تحصیلات ابتدایی و متوسطه قرار داده‌اند. - (بهار - ش ۴ - سال ۲ - شهریور ۸۴۳ جلالی) Alcoholism میخواری، اعتیاد به نوشیدن الکل.

به دم در هوتیل رسیدند همین که جمال و جلال همایونی پدیدار شد. (روزنامه حکمت - ص ۳ - ش ۸۵۹) همان هتل hotel به معنی مهمان‌سرا سه هزار و پانصد نفر بودند، فرونت آنها ربع فرسنگ، مردمی اهرمن‌آسا سوار اسبان کوه پیکر، بیست و شش اسکادرون. برای تقویت آنها دیویزیون «له فه بر» صد و شش ژاندارم گزید، هزار و صد و نود و هفت نفر شاسوارهای گارد، هشتصد و هشتاد نیزه‌دار از دنبال می‌رفتند. (بهار - مهرماه ۸۴۳ جلالی - صفر ۱۳۴۰ هجری - ش ۵ - سال ۲ - ص ۱) Front به معنی جلو، پیش، اینجا به معنی جلودار و منادی جبهه جنگ، ژاندارم gendarme فرانسوی به معنی سرباز، پاسدار، پلیس، امنیه در انگلیسی هم به همین معنی، گارد grade فرانسوی است به معنی پاسبان، شاسوار باید این کلمه باشد: chaser به معنی دنبال‌کننده، تعقیب‌کننده، نگهبان

جمع بستن کلمات

برای جمع بستن کلمات فارسی و کلمات عربی رایج در فارسی می‌توانیم از پسوندهای جمع فارسی یعنی «ها» و «ان» استفاده کنیم و برای جمع بستن کلماتی که جمع آنها انوعی از آن را در بر می‌گیرد از پسوند «جات» استفاده می‌کنیم، مانند «ترشی‌جات» یا «سبزی‌جات» و مانند آنها اما پسوندهای جمع عربی مانند «ون»، «ین»، «ات» و جمع‌های مکسر برای کلمات عربی نیز به کار می‌رود. که البته در نگارش امروز بهتر است کلیه کلمات فارسی و کلمات عربی متداول در فارسی با اصول دستور زبان فارسی جمع بسته شوند، نمونه‌هایی از کلماتی که مطابق با قواعد عربی جمع بسته شده‌اند را در مطبوعات این دوره می‌بینیم:

بسیاری از نواقصات مملکت تکمیل می‌شود دوم آن که امروزه غالب رجال دولت ایران که دست در کار امورات مملکتی می‌باشند، سیر و سیاحت اروپا را کرده و ترقیات آن ممالک که در عرصه سیصد سال متدرجاً شده‌اند ... (حبل‌المتین نمره ۳۲ - ص ۸)

نواقصات و امورات: جمع بستن دوباره جمع مکسر عربی با «ات». ترقیات: جمع بستن مصدر مزید عربی یکی از حادثات این زمان قتل وزیر اعظم یونان است. (تربیت ۳۶۷ - ص ۱۸۵۵)

چنانچه این مسئله را غالب سیاسیون مغرب زیر بحث انداخته به یک درجه تصدیق نموده‌اند. (حبل‌المتین نمره ۱ - جلد ۲) سیاسیون جمع مذکر سالم عربی اگر چه قدری خرابی و خسارت به عمارات و بیوتات مردم و دکاکین بازار رسانده و ... (روزنامه ایران - نمره ۱۰۳۱ - ص ۴۱۴۶)

عمارات جمع عمارت، بیوتات جمع جمع است بیوت جمع بیت و بیوتات جمع بیوت، و دکاکین جمعی جعلی است برای دکان. کمال‌الملک اعاجیب مهارت خود را در این پرده نیز حالی تماشاچیان میکرد. (ارمغان - ش ۳ - ص ۱۳) اعاجیب باید جمع اسم تفضیل عربی اعجب باشد. نمونه جالبی از یک جمع در آن دوره

در پنجشنبه گذشته در بلوویو میانه باغیان و عساکر انگلیس جنگ زیادی شده آخرالامر باغیان را عقب نشانده‌اند. (حبل‌المتین

- نمره ۱۵ - ص ۴)

باغیان جمع باغی به معنی شورش‌کنندگان و عساکر جمع عسکر به معنی ارتش یا سپاهیان آشوب با کمال شدت در کار بود شورشیان به سختی با عساکر زد و خورد می‌کردند (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۹) تو که این همه از عدالت شاه لاف می‌زنی باید بدانی که شاه بیش از هر کس به حفظ نوامیس خانواده‌ها علاقه‌مند است. (ناهیید - ص ۳ - ص ۴)

ایتال ملت روسیه دست یافتن به دریای آزاد که آن هم سیاسیون آن مملکت به وصول هندوستان تشخیص داده‌اند فرق معامله این جاست... (ناهیید - ش ۳ - ص ۴) حکمت ما معجونی است مضحک از خیالات بنگی‌های هند و افکار بت‌پرستان یونان، اوهام کاهن‌های کلدی و خیالات رهابین یهود. (روزنامه صور اسرافیل - ش ۴ - ص ۶) رهابین باید جمع جمع رهاب باشد یعنی رهاب جمع مکسر رهاب و رهابین جمع مذکر سالم آن.

جمع بستن غیرمتعارف با امروز:

از طرف پوستخانجات هند در واشنگتن در مجلسی که به جهت انتظام پوستجات خواهد شد شرکت خواهد نمود. (حبل‌المتین نمره ۶۳ - ص ۶۳)

افزودن خانه به پست که کلمه‌ای بیگانه است و جمع بستن آن با پسوند «جات» که نمایانگر انواع و اقسام چیزی است. امروزه کلمه پستخانه ها و یا اداره‌های پست را استفاده می‌کنیم. و کلمه پوستجات به معنی نامه‌ها و کالاهای پستی استفاده شده است. هر یک از روزنامجات دول خارجه به هر زمانی که باشد حق مبادله دارد. (حبل‌المتین جلد ۲ - سال ۳ - ص ۱)

و همین‌طور کلمه روزنامجات انواع روزنامه‌ها را شامل می‌شود.

منظور از نشر گزارش «ژورنالچیان» این است که سبب خبث عموم اهالی مملکت ... (روزنامه ایران - اندیشه ترقی و حکومت قانون - ص ۴۰۲)

ژورنالچیان - کلمه فرانسوی ژورنال + چی (پسوند صفت نسبی ساز ترکی) + ان جمع فارسی یعنی ابتدا اسم ترکی ساخته، سپس جمع بسته‌اند.

نثر این دوره در مجموع نثری بود مبتنی بر ساده‌نویسی. دیگر درازگویی‌ها و مسجع‌نویسی‌ها و انواع صنایع زیبا و نازیبای بدیعی در نثر آمیختن و اندک معنی را با بسیار بافتن کلمات و مفصل‌نویسی، پر جلوه دادن جایگاهی نداشت و ادبیات تنها برای قشر خاصی از جامعه به نام امیر و وزیر و چون اینان نوشته نمی‌شد بلکه همه آحاد جامعه را در بر می‌گرفت

اینک نوع این افعال را در مطبوعات این دوره بررسی می‌کنیم:

خصوصاً در این انقلابات اخیر همیشه یکدیگر را به نظر برداران وطنی دیده و از کمک و همراهی با هم دقیقه‌ای فرونگذاشته‌اند. (روزنامه صور اسرافیل - ش ۵ - ص ۵) در این امتحان اخیر با این که صدها فعل از اهل زبان و غیر در همان درجه مشغول تحصیل بودند در امتحان مشارالیه اول درجه واقع شده، چنانچه دستور است انعام هم یافته است تمام اوستادان مدرسه در جودت این جوان در شگفت شدند. (حبل‌المتین نمره ۶۶ ص ۶۶)

گروه‌های فعلی «مشغول تحصیل بودند» و «در شگفت شدند» و افعال مرکب «واقع شده» «انعام یافته است» و در اندک وقت چند صد نفر را داخل آن طریق نمود و مرحوم ناصرالدین شاه هم مصمم بر دخول بود که به سعایت میرزا جعفرخان مشیرالدوله میسر نشد. (حکمت - ش ۹۱۶ - ص ۱۰) فعل مرکب مصمم بودن که «بر دخول» بین دو جزء آن فاصله ایجاد کرده.

از آن روزی که داخل ائتلاف گردیده خود را... (روزنامه ایران نو- مقاله ش ۲۴۳- از کتاب تاریخ مطبوعات) داخل در ائتلاف گردیدن یک گروه فعلی است که افعال عربی مانند اصبح (داخل صبح شد) را یادآور می‌شود. به مردم حالی کند که دموکرات‌ها با والا حضرت آقای نایب السلطنه عداوت دارند (روزنامه ایران نو - مقاله ش ۲۴۳) کمال‌الملک اعجاب مهارت خود را در این پرده نیز حالی تماشاچیان میکرد. (ارمغان - ش ۳ - ص ۱۳) فعل مرکب حالی کردن که عامیانه نیز به نظر می‌رسد. اهالی دارالخلافه صغیراً و کبیراً ... سرتاسر اطراف میدان ازدحام تمام نموده و از جانب (وقایع اتفاقیه - ص ۲۵۱۹) گروه فعلی ازدحام تمام نمودن گندم را طوری تحصیل جنس نمودند که بحمدالله تعالی بار نان مردم شد و دوچار زحمت زیاد نشدند.

تحصیل نمودن به معنی به دست آوردن و کسب کردن سلطان احمدشاه رضا نداده و مجلس و کلیه مشروطه‌طلبان هم اقدامات سخت کرده این نیت بسنگ خورد ولی کابینه عین‌الدوله

مشخصات افعال

آمدن افعال مرکب و پیشوندی و گروهه فعلی:

فعل‌های مرکب فعل‌هایی هستند که از یک کلمه یا یک فعل ساده ساخته می‌شوند و مجموعاً معنی واحدی را می‌رسانند. جزء غیر صرفی در این قبیل فعل‌ها در حکم جزء صرفی است و از این رو نقش نحوی در جمله ندارد. اگر جزء غیر صرفی، نقش مشخصی داشته باشد و از مجموع جزء غیر صرفی و صرفی یعنی فعل ساده، دو معنی حاصل شود. مجموع آن دو را نمی‌توان فعل مرکب نامید. در فعل‌های مرکب جزء غیر صرفی معمولاً اسم یا صفت است. بن فعل و اسم مصدر و مصدرهای عربی را نیز اسم می‌شماریم.

فعل پیشوندی: فعل‌های پیشوندی از یک پیشوند و یک فعل ساده ساخته شده‌اند. پیشوندهایی چون: بر، در، فرو، فرا، باز، وا، و ... و

فعل‌های پیشوندی مرکب: فعل‌های پیشوندی گاهی با کلمه‌ای ترکیب می‌شوند و معنی واحدی را بیان می‌کنند. معنی مزبور نسبت به معنی لغوی کلمه‌های سازنده غالباً مجازی است.

و فرمانفرما روی کار آمد. (روزنامه کاوه - ش ۱۹ - ۱۸ - ص ۹)
 فعل مرکب «رضا ندادن» که امروز بیشتر در محاوره به کار می‌رود و در نوشتار از فعل «راضی نشدن» استفاده می‌کنیم.
 رئیس تازه جوانی است در آغاز عمر در مناصب دولت تقدّم سریع نمود. (حکمت ش ۹۱۱ - ص ۹)
 گروه فعلی تقدّم سریع نمودن که به افعال دوره دوم سبک خراسانی نزدیک است.

اولاً از حضرت والا خواهش می‌کنیم که به منشی محترم خودشان بفرمایند بعد از این ضمیر «او» را که مخصوص ذی‌العقول می‌باشد به روزنامه که کاغذ و مرکب است راجع نفرمایند. چه این‌گونه صرف‌نظرهای ادبی گذشته از این که در نثر جائز نیست آدم‌های بی‌سوادی، مثل اجزای اداره ما را در فهم معنی دچار اشکال می‌کند. (روزنامه صور اسرافیل - ش ۶ ص ۳)
 فعل مرکب راجع فرمودن، که امروزه به کار نمی‌رود و به جای آن نسبت دادن یا مرجوع نمودن و مانند آن به کار می‌رود. و فعل دچار اشکال کردن.

آمدن افعال در وجه مصدری:

همان‌گونه که از نامش برمی‌آید فعلی است که به صورت مصدر درآمده باشد، بعضی دستورنویسان می‌گویند: مصدر از انواع اسم است و اصلاً فعل نیست و اگر بخواهیم وجهی هم برای آن قائل شویم باید گفت از وجه التزامی است و در این صورت باید با جزء قبلی خود فعل شمرده شود، (دستور ۲ انوری - ص ۷۵) البته فعل به این شکل دو قسمتی است و اصلاً نمی‌توانیم تنها مصدر را فعل به شمار آوریم چون جمله معنی مورد نظر را نمی‌رساند و این عبارت دو جزئی ما اسم هم نیست چون کاری را انجام می‌دهد پس بهتر است آن را فعل به حساب آوریم به عنوان نمونه در مثال‌های زیر: «گفتن را می‌توانیم» فعل ما در اینجا نه توانستن است نه گفتن محض بلکه توانایی برگفتن است، و یا در «توان خواند» نه منظور توانستن است نه خواندن توانایی بر خواندن است که آن هم معنای شمردن و به حساب آوردن می‌دهد نه خواندن و مطالعه چیزی.

و گرنه از روی حقیقت جاهلان را انسان گفتن نشاید. علم و دانش جمله سعادت‌ها و نیکبختی‌های دو جهان را کفیل است. نی‌نی نیکبختی‌های دو جهانی همانا علم است و بس (روزنامه

اختر - ص ۱۵۷ - تاریخ مطبوعات ایران)
 که من این وقت انگلستان نمی‌توانم رفت چرا که ...
 (جبل‌المتین - نمره ۱ - ص ۴)
 کنار گذاشتن هرگونه خودپسندی و ایرادات بی‌معنی که از معنی غلط وطن‌پرستی ناشی می‌شود و آن را وطن‌پرستی کاذب توان خواند. (روزنامه کاوه - ش ۳۶ - ص ۲)

آمدن افعال و جملات به شیوه سبک خراسانی:

با وجود این‌که نثر فارسی در این دوره به سادگی و روانی گرایش داشت و نویسندگان مطبوعات سعی داشتند به زبان مردم با آنان سخن بگویند اما باز هم مشخصات سبک بازگشت یعنی پیروی از نثر قدما در جراید دیده می‌شد که نمونه‌هایی از آن را در این بخش ملاحظه می‌نمایید:

غالب اهل قلم را ضرورت است. فایده آن این است که هر مضمون اندک‌ترک کردنی خواهد. (جبل‌المتین جلد ۲ - ص ۲)
 در جودت این جوان در شگفت شدند. (جبل‌المتین نمره ۶ - ص ۶۶)

چنانکه در نمره قبل اشارت رفت از طرف بندگان همایون شهریاری تلگرافهای تبریک و تهنیت برای ... (ایران - نمره ۱۰۲۹ - ص ۱ - ص ۱۳۷)

چه او قوی‌تر رکنی برای گردون بود که در حال تنگی و وقت شدت بدو تکیه می‌نمود. (ایران - نمره ۷۰۵ - ص ۱ - ص ۲۸۲۷)
 بسیار شبیه نثر بیهقی است

«... احسن اشغال، از خلق انفصال و گوشه‌گزیدن و از صحبت این و آن دامن برچیدن است، که نه در دوستان مروت و نه در دشمنان فتوت مانده؛ اینان پوستین و آنان جان شیرین برکنند...» (نخستین شماره پرورش روز جمعه دهم صفرالمظفر سال ۱۳۱۸ ه. ق در قاهره)

و این کُرت سیم است که بدین کار شگرف و خیال مقدس پرداخته‌ایم و انصاف همی‌دهم که چون در ایام سلف اعتماد بر این خامهٔ ابتر و اعتضادم بر توجه انبای بشر بود و تأیید الهی در پیشرفت امورم مساعدت بفرمودی و ... (روزنامه ادب - ص ۱۶۱ تاریخ مطبوعات)

رئیس تازه جوانی است در آغاز عمر در مناصب دولت تقدّم سریع نمود. (حکمت ش ۹۱۱ - ص ۹)

مفرد می‌ماند.

مصدر اصلی در اصل خود مصدر بوده‌است: رفتن، گفتن، زدن، بردن (اصول دستور زبان فارسی - طالقانی - ص ۲۲)
اما مصدر جعلی با افزودن «یدن» در آخر اسم فارسی یا عربی درست می‌شود چون جنگیدن و رقصیدن و ...
گاهی در آخر کلمه‌های عربی «یت» می‌افزایند و آن کلمه را مصدر می‌کنند. این مصدر را نیز مصدر جعلی یا صناعی می‌گویند، گاهی به کلمات فارسی نیز «یت» افزوده و مصدر ساخته‌اند مانند: منیت، دوئیت، خریت.

در اینجا مصدرهای جعلی را در نشریات این دوره می‌بینیم:
حمد خدای را نعمت سلامت و رفاهیت و وسعت ذوق و فراغ
بال شامل حال قاطبه اهالی است. (ایران - نمره ۱۰۳ - ستون سوم)

دنیا امروز مضطرب و روح آدمیت در عذاب. (روزنامه قانون - نمره ۲۷ - ص ۱)
در این مجلس مخصوص باز اِغلیبیت آرا در هر طرف ظاهر شود.
و طرف دیگر از مأموریت خود استعفا خواهند کرد. (وقایع اتفاقیه - نمره ۳۸۸ - ص ۲۶۱۵)

یک جمال قدم، یک صبح ازل، یک من یظهره الله و یک رکن رابع در هیچ یک از کوهستان‌های فرنگ و در هیچ یک از دهات امریکا به امر قانون و به حکم عمومیت معارف قدرت ابراز یکی از این لاطانات را ندارد (روزنامه صور اسرافیل - ش ۴ - ص ۶)

از هر قسم بحث و تنقیه در توسعه دایره اسلامیت و نوامیس شریعت و قواعد تمدن و افکار و آرای ملت عموماً درج می‌شود بدون ملاحظه... (روزنامه انجمن مقدس ملی اصفهان - ش ۱ یکشنبه ۲۱ ذی‌قعدة ۱۳۲۴ ق - ص ۱ ص ۹۸ نهضت مشروطیت ایران - مقاله انجمن مقدس ملی اصفهان کودتای محمدعلی شاه)

و از طرفی هم به واسطه بودن دوئیت و رقابت بین آن دو زورمند از هلاک قطعی او دست نگاه می‌داشتند (ش ۲ - ص ۱ - ناهید)

و مثل سوابق ایام هر معمولی را جایز دانسته کیف مایشاء اموال و اعراض ایرانی را تصرف می‌کنند! خاصه در بلاد ترک

بعضی دُر نفیسه و لثالی بی‌همتا در قعر بحار جرائد به نظر غواصان خاصه دبیران مملکت غرب رسیده است که همواره در طلب آن سراپا نشناخته در یک دریاهای ژرف متلاطم و گرداب‌های هایل خطرناک فرورفته و به وسایل گوناگون آن جواهر رنگارنگ را بر سر بازار ممالک خود کشانیده و دوش و بناگوش عروسان فکرت ابنای وطن را بدان لثالی پربها آرایش دهند... (ادب - ص ۱۶۰ تاریخ مطبوعات)

صنایع و نکات بدیعی به کار رفته و نوع زبان کهن کاملاً واضح است و نیازی به ذکر تک‌تک آنها نیست. اضافه‌های تشبیهی و صنایع ادبی مطابق کتاب‌های کهن فارسی آورده شده است و در نوع نوشتار بدعت و نوآوری را نمی‌بینیم با این‌که در مضمون چنین نیست.

مصدر

مصدر کلمه‌ای است که انجام کار یا پدید آمدن حالتی را بیان کند بدون آن‌که زمانی از آن فهمیده شود مانند: آموختن، دیدن علامت مصدر در زبان فارسی با «دن» و «تن» مشخص می‌شود و اگر «ن» آخر آن حذف شود فعل ماضی سوم شخص

(عثمانی) که عده‌ای قطاع‌الطریق به اسم [قونسل] و [کارپرداز] مانند دزدهای شوارع و طرق بلاد غیر متمدن مردم مسافر و مجاور را می‌چاپند. (ص ۶ ش ۲۷ صور اسرافیل)
 فعل می‌چاپند از مصدر جعلی چاپیدن درست شده‌است.
 این روزنامه از هرگونه وقایع پولیتیکی و سیاسی و علوم و فنون و صنایع و ادبیات و تجارت و غیره بحث می‌کند، و نیز مقالاتی که نافع به حال دولت و ملت باشد به کمال نمونیت طبع و نشر می‌نماید... (نخستین شماره «تربیت» تاریخ روز شنبه ۱۴ جمادی‌الآخر ۱۳۱۶ ه. ق.)

قیدها:

قید یکی از پرکاربردترین نوع کلمات فارسی است. با این که جزء ارکان اصلی جمله نیست اما همواره چند و چونی فعل به کار رفته، فاعل، مفعول یا مسندالیه حاضر در جمله را معین می‌دارد. قید در ادوار مختلف به صورت‌های مختلف به کار رفته است و آنچه در این قسمت مورد بررسی قرار گرفته است قیدهایی است که امروزه کاربرد کمتری دارند.
 استفاده از واژگان تنوین‌دار:

اسم‌های منصوب عربی هم، در فارسی دری همیشه به عنوان قید به کار می‌روند: اخیراً، تحقیقاً، تقریباً، عرفاً، کاملاً ... (دستور تاریخی زبان فارسی - دکتر محسن ابوالقاسمی - ص ۱۶۰) به قیاس کلمه‌های تنوین‌دار عربی برخی از کلمه‌های فارسی و غیر فارسی را نیز منون ساخته و به صورت قید به کار برده، و می‌برند اگر چه ادبا استعمال این کلمه‌ها را جایز نمی‌دانند: زباناً - جاناً - تلگرافاً - تلفناً (دستور ۲ - انوری، گیوی - ص ۲۲۰)

از صبح شنبه بیست و سوم شروع به بارندگی نموده تا غروب روز یکشنبه که تقریباً ۳۶ ساعت اتصالاً باران بارید. (ایران - نمره ۱۱۰۳ - ستون دوم - ۴۱۴۶) همان‌گونه که می‌بینیم امروزه از واژه «تقریباً» به صورت قید مختص استفاده می‌کنیم اما واژه «اتصالاً» استفاده نمی‌شود و به جای آن «پی در پی» و مانند آن را می‌آوریم.

از قرار اخبار کتبی که متواتراً از حوزه این حکومت رسیده ... (ایران - نمره ۱۱۰۳ - ۴۱۵۰)

و فرضاً یکی به لجاج از نور کناره کرد. (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۳)

ناچاراً متوسل به تهمت می‌گردد (روزنامه ایران نو - مقاله شماره ۲۴۳ - از کتاب تاریخ مطبوعات) همان‌گونه که می‌بینیم گاهی تنوین برای کلمات فارسی نیز به کار می‌رود که امروزه غلط آشکاری در نگارش است.

مرضی را همواره بپذیرند و مجاناً غذا و دوا دهند. (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۷)

اغلب اهالی دارالخلافة صغیراً و کبیراً به جهت زیارت وجود فیض ... (وقایع اتفاقیه - سطر ۵ - ص ۲۵۱۹)
 ایران باید ظاهراً و باطناً، جسماً و روحاً فرنگی مآب شود و بس. (روزنامه کاوه - ش ۳۶ - ص ۲)

که در عرصه سیصد سال متدرجاً شده‌اند. (حبل‌المتین نمره ۳۲ - ص ۸)

ترکیباتی از عربی، از حروف جر و اسم به فارسی دری وارد شده، که همیشه به عنوان قید به کار می‌روند: علی‌حده، عنقریب، فی‌الحال، فی‌الحقیقه، فی‌الفور، فی‌المثل، فی‌الواقع (دستور تاریخی زبان فارسی - دکتر محسن ابوالقاسمی - ص ۱۶۰) چنین قیدهایی در نثر مطبوعاتی این دوره نیز به چشم می‌خورد.

مشارالیه که فی‌الحقیقه از استادان کامل فن دان سازی است و سال‌ها در دستگاه جناب مسنن السلطنه کار کرده ... (تربیت - نمره سیصد و نود و سیم - ص ۲۰۵۹)

مزایای کلیه عراق را به رأی‌العین دیده‌ام حیف است که ... (تربیت - نمره ۳۹۳ - ص ۲۰۵۸)

به دفع و رفع امراض ظاهری باطنی ایالتی از ایالات ممالک محروسه پردازد و ابدالدهر نیکنام گردد. (تربیت - نمره ۳۹۳ - ص ۲۰۵۸)

که در عرصه سیصد سال متدرجاً شده‌اند. (حبل‌المتین نمره ۳۲ - ص ۸) اسم به صورت قید استفاده شده است. کلمه عرصه به معنی «به مدت، در طول»

نی‌نی نیکبختی‌های دو جهانی همانا علم است و بس. (روزنامه اختر - ص ۱۵۷ - تاریخ مطبوعات ایران) آمدن قید مانند نثر قدیم.

طایفه بتواند با آسودگی زندگی بکند باید لامحاله صاحب یک خانه باشد. (روزنامه قانون نمره دوم شعبان ۱۳۰۷) قید لامحاله به جای بی‌تردید

می‌کنند ولی این ویژگی در زبان فارسی وجود ندارد پس کلمات عربی موجود در زبان فارسی باید از دستور فارسی پیروی کنند اما خیلی اوقات چنین نشده و صفت و موصوف طبق قواعد عربی آمده است. در یک کتاب دستور چنین می‌بینیم: در مواردی که اساتید بزرگ، صفت را مطابق موصوف مؤنث آورده‌اند و مشهور گشته، مطابعت آن لازم و خلافش ناپسند باشد چنانکه استاد فقید علامه قزوینی فرماید: مطابقت صفات با موصوفات خود در تذکیر و تأنیث (و گاه در جمع و افراد در مواردی که هر دو عربی باشند ولی در طی عبارات فارسی استعمال شوند) گویا جایز‌الوجهین است، و مؤلفین و فصحا و نویسندگان هر دو قسم را استعمال کرده‌اند و گویا فرقی‌های دقیقی بین این دو یعنی مورد مطابقت و عدم مطابقت (اقلاً در اغلب اوقات نه همیشه) هست که فقط به تکرر از ذکر امثله کم‌کم ممکن است واضح شود، لهذا این وریقه را برای تکثیر امثله از هر دو قسم چه در کلمات نویسندگان نظماً و نثراً و چه در محاورات نوشتیم که هر چه به خاطر آید اینجا الحاق شود تا پس از جمع یک عده متناهی از امثله درصدد استنباط حکم و فرقی بین دو مورد مطابقت و عدم مطابقت برآمد:

مدارس جدید یا جدیده - انتخابات جدیده - علوم جدیده، علوم قدیمه، علوم غریبه - صنایع مستظرفه - عتبات عالیات - اماکن مقدسه ... (ص ۲۶۵ ج ۵ یادداشتهای قزوینی - اصول دستور زبان فارسی - کمال طالقانی - ص ۱۱۴)

اگرچه نیز اتفاقاً ثلاثه را در عالم صلح و صلاح بی‌اثر نمی‌دانیم در معاملات سیاسی بی‌دخل نیست. (حبل‌المتین نمره ۱ - جلد ۲) حوزه این ایالات جلیله از توجهات کامله... (ایران - نمره ۱۰۲۱ - ص ۴۱۳۹ - ستون سوم)

هنوز مأمورین خارجه ما مسلک جابرائله مستبده خود را تغییر نداده و مثل سوابق ایام هر معمولی را جایز دانسته... (ص ۶ ش ۲۷ صور اسرافیل) برای ایام که جمع مکسر است صفت سوابق که آن جمع مکسر است به کار رفته است.

فردای آن روز مجلسی از علماء و قضاة و حکام شرعیه محلیه منعقد کرده... (ایران - نمره ۱۰۳ - ص ۴ - ۴۱۴۴)

انتشار نکات جالبه توجه و دقت اعضای محترم مجلس شورای ملی خواهد بود. مقالات عام‌المنفعه پذیرفته و درج خواهد شد (روزنامه تمدن عنوان هر شماره روزنامه)

(اخبار زمان) نوبت انتخاب رئیس تازه در رسید لهذا روز ۱۷ ماه ژانویه ... (تربیت - نمره ۳۹۳ - ص ۲۰۶۶)

آشوب با کمال شدت در کار بود شورشیان به سختی با عساکر زد و خورد می‌کردند. (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۹)

قیدهای مرکب یا گروهه‌ای از قیدها را در «در ظرف زمان چند دفعه ملاقات» و «با کمال شدت» می‌بینیم.

مارلینگ به محض ورود ملاقاتی از رئیس‌الوزراء خواستگار و تهدید سخت نمود که اگر کابینه مشیرالدوله مستعفی و قرار بود که سعدالدوله رئیس‌الوزراء و مجلس منحل گردد. سلطان احمدشاه رضا نداده و مجلس و کلیه مشروطه‌طلبان هم اقدامات سخت کرده این نیت به سنگ خورد ولی کابینه عین‌الدوله و فرمانفرما روی کار آمد. (روزنامه کاوه - ش ۱۹ - ۱۸ - ص ۹)

آمدن قید بین دو جزء فعل مرکب در اینجا قید «سخت» بین دو جزء فعل مرکب تهدید نمودن و اقدام کردن به کار رفته است.

مطابقت صفت و موصوف مانند قواعد زبان عربی:

در زبان عربی صفت و موصوف در مذکر و مؤنث با هم مطابقت

از هر طبقه شرفیاب شده امتحانات کامله از هر یک با کمال توجه فرمودند. (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۶ - پاراگراف دوم) از قرار اخبار کتیبه که متواتراً از حوزه این حکومت رسیده ... (ایران - نمره ۱۱۰۳ - ۴۱۵۰) البته گاهی نیز چون این مثال کتیبه صفت برای خبر است که دست کم مؤنث لفظی نیست! و سندات متعدده مسجله در جنرالیه دریافت شد. (روزنامه ثریا - ص ۱۳ - ش ۳)

بحمدالله از محاسن توجهات کامله و اهتمامات وافیه جناب احتشام السلطنه حکمران امورات شهری و طرق و شوارع ولایات کردستان (روزنامه ثریا - ص ۶ - ش ۳) رسائل سیاسیة و اداریه فراوان داشته که هر یک از آنها برهان ساطع بر پاکی مغز و نگارش نغز او است در مأموریات ثابتة خارجه اول (حکمت - ش ۹۱۶ - ص ۱۰) میرزا رحیم جن گیر که سابقاً از راپورتچی‌های مخصوص بود با جمعی دیگر از اهل بغی و فساد تبریز شعبه همان فرقه را در تهران ترتیب دادند. که اعضای رئیسه‌اش قاطرچی‌ها و مهرتها و فراش‌های درب خانه بودند. (روزنامه صور اسرافیل - ش ۵ - ص ۳)

حروف:

حروف در زبان فارسی به دو صورت حروف ربط و اضافه بررسی می‌شوند. حروف را می‌توان به مفاصل اندام سخن تعبیر کرد که اسامی و افعال و قیود و دیگر اجزای کلام را فراخور آن معنی که نویسنده یا گوینده می‌خواهد به مخاطبان‌ش القاء کند، با هم می‌آمیزد. حروف به تنهایی معنایی ندارند اما سخن نیز بدون حروف بی‌معناست. حروف از زمان فارسی باستان تا کنون همراه با زبان تحولات گوناگونی یافتند و به همین علت در سبک‌شناسی مورد بررسی قرار می‌گیرند، در سبک مطبوعاتی دوره مشروطه جز در مواردی که به سبک کهن نوشته می‌شود تغییرات چشمگیری در استفاده از حروف نسبت به امروز نداریم در این بخش سعی شده کاربرد حروف در جایی که با کاربردش در امروز متفاوت است بررسی شود. اینک به بررسی نمونه‌ها می‌پردازیم:

بلکه از سی سال است که حالت ملت و دولت ایران به یک منوال می‌رود. (حبل‌المتین - نمره ۳۲) حرف اضافه به معنی «قید» به کار رفته است. یعنی حرف «از»

به معنی «به مدت، یا بیشتر از» استفاده شده است. به لباس غیر رسمی در پاریس رفته با رئیس‌جمهور فرانس نیز ملاقات نموده پس از چند یوم مراجعت کرده‌اند. (حبل‌المتین نمره ۱۵ - ص ۵)

بعد از آن که دولتین روس و ژاپن دعوت رئیس‌جمهوری اتازونی در باب مصالحه اجابت نمودند. (تربیت ۳۶۷ - ص ۱۸۵۰) حذف حرف نشانه مفعولی «را»

عدم تجربه و اطلاع رعایای ایران ملت ایرانیه را عموماً خیال متوجه آن است. (حبل‌المتین نمره ۳۲ - ص ۹) را به جای کسره اضافه، خیال ملت ایرانیه

خدا خلق ایران را از برای زندگی آفریده است و از برای اینکه یک طایفه بتواند با آسودگی زندگی بکند باید لامحاله صاحب یک خانه باشد. (روزنامه قانون - نمره دوم - شعبان ۱۳۰۷)

دیگری را چه زیان و در هر حال قصد سود مملکت است نه ردّ و قبول فلان و بهمان (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۳) را به جای حرف اضافه، برای دیگری چه زیان ...

آنچه راحت آسایش جمیع ملت ایران است فراهم آید چه که الیوم ترقی هر مملکت بسته به افتتاح مدارس و ازدیاد معارف است. (روزنامه ثریا - ص ۴ - ش ۳)

«چه که» همان «چرا که» امروز است. نمونه زیر نیز مشابه است از مجله ارمغان:

مقایسه بین این دو بزرگ از حیث فصاحت و بلاغت در بیان مطالب معنویه خطا است، چه، هر کدام به نوعی که بیان مقصود کرده‌اند با دیگری نمی‌توان سنجدید. (ارمغان - ش ۳ - ص ۲۵) در این مثال‌ها «چه» به معنی «زیرا که» برای بیان علت آمده است.

از طرفی دیگر نظر به کلمات شیخ که میاندازیم. (ارمغان - ش ۳ - ص ۲۷)

جا به جایی در کاربرد حروف را می‌بینیم. به کلمات شیخ که نظر می‌اندازیم.

نمونه‌های مشابه دیگر هم در همین روزنامه‌ها و دیگر جراید دیده می‌شود.

تعارفات و تعریفات:

تعارف و تعریف قبل از نثر، در فرهنگ ایران استفاده

شاهزاده افخم سالار الدوله قرین کمال امنیت و انتظام است. (ایران - نمره ۱۰۲۱ - ص ۴۱۳۹ - ستون سوم)

جبه ترمه شمسیه مرصع خلعت مهر طلعت همایون خسروانی که به افتخار حسام‌الملک امیر تومان والی کرمانشاهان و بروجرد و لرستان اعطا و ارسال شده بود. (ایران - نمره ۷۳۵ - ص ۳ - ص ۲۹۵۹)

جناب جمالتاب اجل اکرم حاجی مصمصام الملک امیر تومان شکرالله مساعیه که از پاکی گوهر و بلندی نظر کمر بندد و بزرگواری کند به دفع امراض ظاهری و باطنی ایالتی از ایالات ممالک محرومه پردازد و ابدالدهر نیکنام گردد. (تربیت ۳۹۳ - ص ۲۰۵۸)

اگرچه از حسن مراقبت نواب مستطاب شاهزاده افخم والا تبار رکن‌الدوله العلیه اردشیر میرزا حکمران مملکت آذربایجان ... (وقایع اتفاقیه - نمره ۳۸۸ - ص ۲۶۱۴)

حضرت مستطاب امجد اکرم آقای صدر اعظم را مورد مراجع ملوکانی و الطاف خاصه خسروانی گردانیده. (روزنامه ثریا - ص ۵ = ش ۳)

حضور مبارک حضرت مستطابان محجبین‌الاسلام دامت برکاتهما از خداوند متعال بقاء وجود مقدس و ازدیاد عزت و اقبال حضرت مستطاب عالی را که حامی این اساس مقدس هستید استدعا داریم در خصوص اقدامات مخالفین که اشاره فرموده بودید. (حکمت ش ۹۰۵ ص ۲)

در حضور مهر ظهور همایون انعقاد سلام و بار عام گردیده جمیع اعیان دولت و ارکان مملکت و شاهزادگان عظام و وزراء گرام و سران سپاه و چاکران درگاه درک سعادت عتبه بوسی را کرده از زیارت حضور ساطع‌النور همایون و استماع فرمایشات ملوکانه بهره‌ور و امیدوار گردیدند. سی و یک تیر توپ به عدد سال شلیک نمودند. (روزنامه دولت علیه ایران - به تاریخ یوم پنجشنبه نوزدهم شهر صفر المظفر - نمره چهارصد و هفتاد و دو.)

عبارت از قصیده‌ای است غرا که درین روزهای نزدیک از طبع مقدس و قریحه اعلا و مقدس جناب مستطاب معظم تحریر اجل و دانشمند اکرم کف‌المله و ملاذالامه آقای حاج سید نصرالله وکیل مجلس شورای ملی دامت برکاته العالیه سرزده و از قرار مذکور

زیادی دارد حتی ایرانی امروز که با زندگی ماشینی آشناست، خانواده‌ای کوچک دارد و کمتر به تعارف می‌پردازد، کارهایش تعریف شده است و به اندازه دولا و راست شدن و تمجید و فدایت شوم مستمری و حقوقش افزایش نمی‌یابد، باز هم در طول روز از واژه‌هایی چون قربان شما، لطف دارید، خواهش می‌کنم، دستتان درد نکند، تشریف بیاورید یا مشرف فرمودید، در خدمتیم، ارادتمندیم، قدم بر چشممان گذاشتید و ... که تشریفاتی هستند تا عباراتی چون چاکر و مخلصیم، دور سرت بگردم، فدات شوم و ... که عامیانه‌ترند استفاده می‌کند. پس انعکاس این فرهنگ در نثر نیز نمودار می‌گردد. در نثر مطبوعاتی این دوره نیز استفاده از تعارفات و تعریفات بسیار زیاد است که نمونه‌هایی را اینجا گرد آورده‌ایم. (نمونه‌ای از هر روزنامه می‌آوریم)

ولی همین قدر می‌توانیم گفت که حکمت عملی اعلیحضرت شاهنشاه شهید سعید که صلح کل بود و مایه جسارت همسایگان. (جبل‌المتین نمره ۳۲ - ص ۹)

حوزه این ایالات جلیله از توجهات کامله نواب مستطاب والا

در محضر اعلی حضرت همایونی نیز بوسیله‌ای قرائت شده است. (ص ۳ ش ۲۷ صوراسرافیل «دوره اول»)

کنایه‌ها:

هر عبارتی که معنی آن پوشیده و فهم آن محتاج به داشتن و دانستن قرینه‌ای است کنایه نام دارد. در این فصل کنایه‌های به کار رفته در روزنامه‌ها بررسی شده که از نظر سبک‌شناسی و نیز صناعات ادبی و دستور جای تأمل و باز نگری دارد:

مستر چمبرلین در پارلمان تقریر پرسیدنت کروکر را پیش کرده اظهار نموده است. (حبل‌المتین نمره ۱۵ - ص ۴)

پیش کردن اینجا به معنی ارائه دادن چنانچه این مسئله را غالب سیاسیون مغرب زیر بحث انداخته به یک درجه تصدیق نموده‌اند. (حبل‌المتین نمره ۱ - جلد ۲)

زیر بحث انداختن یعنی مورد بحث و بررسی قرار دادن شاگرد چاباری در خاک خمسه دوچار صاعقه گردیده دو اسبه به راه عدم شتافته بود و کس از وجود خود و اسبش جز پاره‌ای گوشت سوخته نیافته بود. (روزنامه قانون - نمره ۵۲۴ - ص ۳)

کنایه دو اسبه شتافتن یعنی سریع و بدون درنگ، با این که خبری ساده است اما سبک قدیم نوشتاری و استفاده از کنایات سبک کهن ادبی را می بینیم.

زور او بر سایه بچرید و طعمه را تماماً فرو برد. (تربیت - نمره ۳۶۷ - ص ۱۸۴۶)

بر چیزی چربیدن یعنی بر آن فائق آمدن و غلبه کردن. سلطان احمدشاه رضا نداده و مجلس و کلیه مشروطه‌طلبان هم اقدامات سخت کرده این نیت به سنگ خورد ولی کابینه عین‌الدوله و فرمانفرما روی کار آمد. (روزنامه کاوه - ش ۱۹ - ص ۱۸)

کنایه به سنگ خوردن چیزی (که در صورت تیر به سنگ خوردن رواج بیشتری دارد) یعنی به مقصود و هدف نایل نشدن. که اینجا خوردن نیت به سنگ را داریم.

این شد که ملت بیدار عثمانی برآشفته و تاج و تخت عبدالحمید ثانی را واژگون نموده و او را از تخت به تخته کشیدند. (حکمت - ش ۹۳۳ - ص ۹)

کنایه از تخت به تخته کشیدن یعنی از میان بردن و نابود ساختن. (تخت سلطنت و تخته مرده شور خانه یا تابوت)

انسان فقط بعد از تحصیل این حق یعنی بعد از به دست آوردن آزادی می‌تواند خود را آدم شمرده، ... (روزنامه صور اسرافیل - ش ۱۲ - ص ۵)

کسی را آدم شمردن کنایه است از به حساب آوردن و اهمیت دادن به کسی.

محض تنبیه و آگاهی می‌نگارد و دندان روی حرف نمی‌گذارد. تو خواه پند گیر و خواه ملال. (روزنامه بلدیه اصفهان - سال ۱ - ش ۱ - پنجشنبه چهارم ذیحجه الحرام ۱۳۲۵ هـ. ق. - مطبوعات اصفهان در انقلاب مشروطیت - ص ۳۷۱ - نهضت مشروطیت ایران ۱)

امروزه خدمت به وطن بر تمام افراد واجب و هر کس به اندازه قوه و مایه خویش لازم است که اقدامات جانپازانه در میدان موطن نماید و دست مردی گشاید ... (همان روزنامه - سال ۱ - ش ۱ - پنجشنبه چهارم ذیحجه الحرام ۱۳۲۵ هـ. ق.)

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر.

منابع و مأخذ

مطبوعات:

۱- اختر، به مدیریت محمدطاهر تبریزی، جلد ۱، سال اول تا سوم، کتابخانه ملی، چاپ اول، ۱۳۷۸.

۲- ادب، ۱۷ جمادی‌الآخر ۱۳۱۶، ۱۸ ربیع‌الثانی ۱۳۴۲، به مدیریت میرزا صادق ادیب‌الممالک، دو جلدی، کتابخانه ملی، ۱۳۸۵.

۳- ارمغان، به مدیریت وحید دستگردی، مجموعه نشریه در کتابخانه ملی، تجدید چاپ نشده.

۴- انجمن تبریز، جلد اول، سال اول از ش ۱ تا ۱۴۹ و سال دوم از شماره ۱ تا ۱۴، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری استانداری آذربایجان شرقی، تهران ۱۳۷۴.

۵- انجمن تبریز، جلد دوم، سال دوم و سوم، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری استانداری آذربایجان شرقی، تهران، ۱۳۷۶.

۶- بهار، نگارنده و مؤسس یوسف اعتصام‌الملک، به مدیریت عباس خلیلی، همه شمارگان، کتابخانه ملی.

۷- پرورش، جلد ۱، علیمحمد پرورش، نشر کتابخانه ملی، چاپ اول ۱۳۸۵.

- تهران، ۱۳۷۳.
- ۲۳- وقایع اتفاقیه، جلد سوم، شماره‌های ۲۶۱ الی ۳۷۴، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، تهران، ۱۳۷۳.
- کتاب‌ها:**
- ۱- ادبیات نوین ایران، یعقوب آژند، نشر امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۶۳.
- ۳- از نیما تا روزگار ما، یحیی آربین‌پور، نشر زوآر، چاپ چهارم، ۱۳۸۲.
- ۴- اصول دستور زبان فارسی، سیدکمال طالقانی، نشر مشعل اصفهان، بهمن ۱۳۵۱.
- ۵- اندیشه ترقی و حکومت قانون، فریدون آدمیت، نشر خوارزمی، چ ۲، ۲۵۳۶ شاهنشاهی.
- ۶- انقلاب مشروطیت، از سری مقالات دانشنامه ایرانیکا، زیر نظر یارشاطر، ترجمه پیمان متین، نشر امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۸۲.
- ۷- انواع نثر فارسی، منصور رستگار فسایی، نشر سمت، چاپ اول، تهران، زمستان ۱۳۸۰.
- ۸- تاریخ جراید و مجلات ایران، محمد صدر هاشمی، چاپ ۲، اصفهان، نشر کمال، ۱۳۶۳.
- ۹- تاریخ مطبوعات ایران و جهان، جهانگیر صلح‌جو، نشر امیرکبیر، چاپ اول، آبان ۱۳۴۸.
- ۱۰- دستور تاریخی زبان فارسی، دکتر پرویز ناتل خانلری، به کوشش عفت مستشارنیا، نشر توس، چاپ پنجم، ۱۳۸۲.
- ۱۱- دستور تاریخی زبان فارسی، دکتر محسن ابوالقاسمی، نشر سمت، چاپ اول، پاییز ۱۳۷۷.
- ۱۲- دستور زبان فارسی ۲، انوری، گیوی، نشر فاطمی، چاپ هفتم پاییز ۱۳۷۱.
- ۱۳- فرهنگ معین، محمد معین، دوره ۶ جلدی، نشر امیرکبیر، چاپ هشتم، ۱۳۷۱.
- ۱۴- نهضت مشروطیت ایران، مجموعه مقالات، جلد ۱، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، چاپ اول تابستان ۱۳۷۸.
- ۱۵- واژه‌یاب، فرهنگ برابره‌های پارسی واژگان بیگانه، ابوالقاسم یرتو، دوره سه جلدی، نشر اساطیر، چاپ دوم، ۱۳۷۷.
- ۱۶- ایران و نقش تاریخی آن، رنه گروسه، ترجمه: غلامعلی سیار.
- ۸- تربیت، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش، به مدیریت محمدحسین فروغی (ذکاءالملک)، چاپ اول، ج ۲، ش ۲۱۲ الی ۳۵۳، تابستان ۱۳۷۷.
- ۹- تربیت، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش، به مدیریت محمدحسین فروغی (ذکاءالملک)، چاپ اول، ج ۱، ش ۱ الی ۲۱۱، پاییز ۱۳۷۶.
- ۱۰- تمدن، به مدیریت مدبرالممالک، نشر دانشگاه تهران، چاپ اول ۱۳۸۳.
- ۱۱- ثریا، جلد ۲، میرزا محمدعلی‌خان کاشانی، ۱۳۱۶ الی ۱۳۹۸، کتابخانه ملی، ۱۳۸۴.
- ۱۲- حبل‌المتین، ج ۱، سال ۱، ش ۱ الی ۱۵۷، نشر دانشگاه تهران، چاپ ۱، تهران ۱۳۸۳.
- ۱۳- حبل‌المتین، جلد ۲ و جلد ۳، سال ۴ و ۵- کتابخانه ملی، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۱۴- حکمت، مدیر و نویسنده دکتر میرزا محمد مهدی بک تبریزی، جلد ۱ الی ۴، کتابخانه ملی، چاپ اول، ۱۳۸۴.
- ۱۵- روزنامه دولت علیه ایران، جلد ۲، شمارگان ۵۵۱ الی ۶۵۰ مدیر و نقاش میرزا ابوالحسن‌خان صنیع‌الملک غفاری، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۶- روزنامه دولت علیه ایران، جلد نخست، شمارگان ۴۷۲-۵۵۰، مدیر و نقاش میرزا ابوالحسن‌خان صنیع‌الملک غفاری، چاپ اول، ۱۳۷۰، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۷- روزنامه قانون، میرزا ملک‌خان، به کوشش و مقدمه هما ناطق، نشر امیرکبیر- چاپ اول، ۲۵۳۵.
- ۱۸- صور اسرافیل، ۱۷ ربیع‌الآخر ۱۳۲۵ الی ۱۵ صفرالمظفر ۱۳۲۷، نشر تاریخ ایران، ۱۳۶۱.
- ۱۹- کاوه، دوره کامل روزنامه، سال اول تا پنجم، نشر ویس، چاپ اول.
- ۲۰- ناهید، از سال ۱۳۰۰ الی ۱۳۰۸، کتابخانه حسینییه ارشاد.
- ۲۱- وقایع اتفاقیه، جلد چهارم شماره‌های ۳۷۵، ۴۷۱، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، تهران، ۱۳۷۴.
- ۲۲- وقایع اتفاقیه، جلد دوم شماره‌های ۱۳۱ الی ۲۶۰، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها،